

УДК 821.161.2.09 “19”

Василь Зварич, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОБРАЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ТВОРЧІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЕТІВ-НЕОКЛАСИКІВ

Традиційні образи національного походження в осмисленні поетів-неокласиків засвідчують органічність їхнього культурологічного простору, прагнення митців “модернізувати” традиції української літератури. Кількісну першість серед них посідають образи історичних місць та міст (Чернігів, Київ, Січ), які в стилізовому плані виступають центром текстового дискурсу, домінантами авторської поетичної історіософії.

Ключові слова: традиційний образ, поетична рецепція, неокласики, ліричний герой.

Лит. 9.

Василий Зварыч, кандидат филологических наук, доцент кафедры мировой литературы
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ОБРАЗЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ТВОРЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПОЭТА-НЕОКЛАССИКА

Традиционные образы национального происхождения в осмыслении поэтов-неоклассиков свидетельствуют об органичности их культурологического пространства, стремление художников “модернизировать” традиции украинской литературы. Количественное первенство среди них занимают образы исторических мест и городов (Чернигов, Киев, Сич), которые в стилевом плане выступают центром текстового дискурса, доминантами авторской поэтической историософии.

Ключевые слова: традиционный образ, поэтическая рецепция, неоклассики, лирический герой.

Vasyl Zvaruch, Ph. D. (Philology) Docent of World Literature Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

IMAGES OF NATIONAL CULTURE IN CREATIVE INTERPRETATION OF NEOCLASSICAL POETS

The traditional images of national origin in poetry of Ukrainian poets-neoclassicists underline the indissolubility of their figurative and cultural space and reveal the artists' striving for updating the traditions of Ukrainian literature. The images of historic places and cities take the quantitative priority among them (Chernihiv, Kyiv, Sich). They make the center of text discourse in the sense of style. These images are the dominants of author's poetic historiosophy.

Keywords: a traditional image, a creative reception, poets- neoclassicists, the lyric subject.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Українські поети-неокласики, “п’ятірне гроно нездоланих співців” – М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, Юрій Клен, М. Рильський, культивуючи естетичні ідеали світової культури, прагнули органічно поєднати їх з національною традицією, пласт якої в неокласичному культурологічному всесвіті формують образи, персонажі української історії та культури. Осмислені неокласиками, вони в єдності з образами світової культури забезпечують цілісність і гармонію художнього світу митців, органічність і повнокровність їх стилю. Загальні проблеми неокласицизму як літературного напрямурозглядали у своїх студіях В. Брюховецький, Я. Темченко, С. Павличко, Г. Райбадюк. Обраний світ поезії неокласиків детально проаналізовано в статтях О. Гальчука, М. Борецького, В. Іванисенка,

однак своєрідність осмислення “п’ятірним гроном нездоланих співців” образів національної культури ще не було предметом окремого дослідження.

Мету статті вбачаємо в тому, щоб у широкому літературному і культурному контексті дослідити специфіку функціонування стрижневих образів національної культури (передовсім український поетичний ономастикон) у творчості неокласиків.

Виклад основного матеріалу. Одним з найбільш “частотних” у тезаурусі неокласиків образів національного походження, до якого звертаються поети, є Київ. Образ “замріяного, золотоголавого” міста оживає в поетичному циклі “Київ” М.Зерова, поезіях “Київ” П.Филиповича, “Софія” Юрія Клена, “Київ” М.Драй-Хмари. У поетичній рецепції митців Київ постає містом зі світовим статусом, “градом” Вічності й Краси. Київ – це Храм душі українського народу, в якому

акумулювалося його минуле, теперішнє й майбутнє.

До поетичного циклу “Київ” М. Зерова увійшло чотири сонети – “Київ з лівого берега”, “Київ – традиція”, “Київ навесні ввечері”, “У травні”. Кожен з них є самодостатньою поетичною структурою, яка увиразнює роздуми, почуття автора, водночас, вони становлять єдину синтетичну цілісність, у центрі якої – Краса. Дух Краси назавжди оселився в древньому місті, її велич і в “хімерах барокових бань”, і в “Шеделя білоконнім диві”, і в “сліпучих краєвидах”, і в “емалі Дніпра”. Віра в нетлінність Прекрасного звучить в останніх рядках сонета “Київ з лівого берега”:

Живе життя, і силу ще таїть

Оця гора зелена і дрімлива,

Ця золотом цвяхована блакить [4, Т.1, 27].

У художньому світосприйнятті М. Зерова Краса є творчим гармонійним первнем, яке протиставляється Хаосу й Руїні. Оспівуючи красу “міста-чуда” (М. Драй-Хмара), М. Зеров у сонеті “Київ навесні ввечері” гостро засудив сучасних гермокопідів (переносно – вандалів), “будівничих нової ери”, які згодом на руїнах храмів, могилах пращурів збудували свої “казарменні” палати:

Хоч як звели тебе гермокопіді

І несмак архітекторів-нездар,

І сюди прослід залишив пожар, –

Ти все стоїш, веселий, ясновидий

І недаремно вихваляють гіді

Красу твою, твій найдорожчий дар [4, Т.1, 28].

Образ Києва в сонетах поета-неокласика сягає космічних широт. Місто стає центром Всесвіту, в якому існує дивовижна гармонія земного й небесного. Ландшафт, архітектура міста перебувають у нерозривному зв’язку з навколишнім світом. Це творить неповторну гармонію Життя:

А вулиці твої виводять зір

В повітря чисте, в запашний простір,

Де ходить вітер горовий і п’яний,

І в тихий час, як западає ніч,

Поважно гомонять старі каштани

І в небо зносять міради свіч [4, Т. 1, 28].

Сонет “Київ – традиція” – поетична історіософія Миколи Зерова. У ньому поет з притаманним йому лаконізмом відтворив історію славного міста від найдавніших часів до сьогодення:

До тебе тислись войовничі готи,

І Данпарштадт із пуші виглядав.

Тут бивсь норман, і лядський Болеслав

Щербив меча об Золоті ворота;

Про тебе теревені плів Ляссота

І Левассер Боплан байки складав [4, Т. 1, 28].

Неповторний образ Києва постає з сонета “У травні”. Багата гама кольорів, їхня насиченість – “сліпучо-синій сплав”, “голе жовтоглиннє”, “прозоре проміння”, “брунатні лози і смарагди трав”, “кров зелена земних рослин” тощо – створює дивовижний образ міста-веселки (подібного важко віднайти і в європейській поезії). Але в цю божественну ідилію дисонансом вливається мотив близької розлуки з рідним містом, його чарівною природою:

Ніколи так жадібно не вбирив

Я красоти весняного одіння [4, Т. 1. 29].

У вірші “Київ” П. Филиповича історичне минуле міста-красеня протиставляється сучасності:

Хто повірить словам, що Андрій Первозваний

На високих горах твою славу прорік?

В темну безвість віків одійшли каравани

Ватажків степових та азійських владик.

Що владарів колишніх потлілі клейноди!

І на схід, і на південь твій раб мандрував –

Чуєш, там, вдалині, велетенські заводи

Іншу долю кують, інше сяєво слав [9, 87].

Традиційні образи – Агени, Троя, Боян, Андрій Первозваний – творять культурологічний хронотоп твору, конкретизують його центральний образ.

“Градопоетика” неокласиків не обмежується лише образом Києва. Українські міста, чия історія нерозривно пов’язана з національно-визвольними змаганнями народу, в інтерпретації неокласиків постають своєрідними символами, які генерують пам’ять поколінь, кодами національної історії та культури. Так, у художньому світі М. Драй-Хмари (“Київ”, “Поділ”, “Черкаси,” “Чернігів”, “Кам’янець”, “На Хортиці”, “Чудо”) історичне минуле відтворюється через поетизацію міст і місцевостей, у назвах яких відлунує героїчна минувшина – Чернігів, Хортиця, Черкаси, Поділ, Кам’янець. Основний пафос цих поезій, як справедливо зауважує В. Іванисенко, “не просто туга за минулим”, а “протест проти неучького й аморального ставлення до культурних цінностей минулого, проти вандалізму та руїництва, проти спроб знищити історичну пам’ять народу” [5, 102].

У сонеті “Чернігів” поет, звертаючись до традиційного образу, актуалізує проблему єдності народу перед ворожою загрозою, засуджуючи недалекоглядність, одноосібність, дволикість можновладців. Печать минулої ганьби, яка лежить на древньому місті, знеславила його на віки:

Коли ж Руїна надійшла кривава

і Київ у борні, як вир, кипів,

ховався в затишку монастирів
ти, господарячи, – яка неслава! [3, 119].

Запитальна конструкція останнього речення “Чернігова” асоціативно розпросторює запитальну інтонацію на цілий заключний терцет, зроджуючи каузальний зміст: Чому ж нині ти “уже не станеш до бою”? Чому “тепер не потечеш... на брань”? Невже так важко “тяжить Могила Чорна” твоєї минувшини?

У поезії неокласиків відчутною є суголосність їхнього світовідчуття з філософією Григорія Сковороди. Це, зокрема, виражається в обранні шляху пізнання світу, життя – через мандри, рух просторами життя і мислі. У поетичній концепції митців цей мотив нерозривно пов’язаний з фаустівським пошуком Істини, Гармонії, зрештою, самої Краси. Образ славетного філософа, трансформуючись у поезії “Сковорода” Юрія Клена, увиразнює образ ліричного героя, допомагає авторові розкрити основну ідею твору – це ідея призначення “мудрості”, актуальність якої нині полягає в тому, “щоб з хаосу створити світ” [6, 55].

У поетичній рецепції П. Филиповича образ філософа органічно вписаний в образ Всесвіту, життя філософа суголосне ритмові буття:

Ясніють верби, і шумить вода,
Квітки і трави простяглись без краю,
Широким шляхом йде Сковорода,
І ластівки радіють і кружляють [9, 90].

Динаміка життя, його рух, образ докільля в поетичній рецепції Максима Рильського також неодмінно асоціюються з образом мандрівного філософа:

Та з палицею пілігрима
У нові села й городи
Прямує тень неуголима
Григорія Сковороди [7, 226].

Ліричний герой Михайла Драй-Хмари ототожнює власне “я” з образом українського мандрівного філософа:

Розлютувався лютий надаремне:
Скоро з стріх закапає вода,
Вийде в поле віл під’яремний,
І я помандрую, як Сковорода [3, 43].

Спорідненість філософії Григорія Сковороди і світосприйняття, світобачення неокласиків відзначає й Е. Соловей: “Неокласикам властивий цілком особливий тип творчої саморефлексії – він вельми далекий від домінуючого в їхній добі, але близький до того типу творчої особистості, що визначає поета-мислителя, поета-філософа як Лі Бо, Ду Фу, Бгартрігарі чи Сковорода, надто ж у ХХ ст.” [8, 185].

Образ героїчної минувшини в поетичному світі

неокласиків повсякчас ідентифікується з образами історичних героїв, персонажів, пам’ять про яких оберігає націю від історичного анамнезу:

Минуть роки, і кров зашерхне,
І висхне Збруч, мутна ріка,
І тільки пісня не померкне,
Як гнів і ніж Кармелюка [3, 56].

Ідею нетлінності духу нації Юрій Клен утверджує в образі князя Володимира. Всупереч лихоліттям та ворогам зберегли українці волелюбність, національну самоідентичність, не здатен їх спопелити “пожар червоних прапорів”

В плащі не удну бурю він зустрів.
Пливуть роки уривками туманів.
І ось гуде під шум аеропланів
Лихий пожар червоних прапорів.
Вдвляючись весною в дальній обрій,
Щороку бачить князь: скресає лід.
І згадує, як по добі недобрій
Загинули, не полишивши слід,
І дикий печеніг, і люті обри.
І грає усміхом суворий вид [6, 88].

До проблеми історичної пам’яті звертається і М. Зеров у вірші “Князь Ігор”. Осмислюючи образ руського князя, поет наголошує на тому, що історію творять не тільки володарі чи герої, а й митці, які фіксують у своєму мистецтві миті історії, відтворюють дух епохи:

Та не вважає князь на віщий спів:
“Нум, русичі, славетні дні спом’янем,
Покажем шлях кашцеям препоганям
До Лукомор’я голих берегів!”

А любо Дону шоломом зачерпти!..
Одважний князю, ти не знаєш смерти,
Круг тебе гуслі задзвенять, тебе
Від забуття врятують і полону [4, Т. 1, 61].

Тонкі цитатно-ремінісцентні перегуки зі “Словом о полку Ігоревім...” додають сонетові М. Зерова оптичної просторині, історичної стереоскопії, тієї непоказної “діалогічності” (М. Бахтін), яка увиразнює ідею безсмертного глоріального слова з глибини віків – слова глибокої поетичної традиції.

Історичний образ у рецепції неокласиків може виступати й у формі порівняння, яке посилює експресію вірша, створює його культурологічне тло, кристалізує головний образ:

Нехай гуде і мчить на сивому коні,
Припавши, як Нечай, до сталеві гриви, –
У нас ясний огонь і спогади ясні [7, 160].

Образ коханої у ліричного героя П. Филиповича асоціюється з образом княжни Ярославни, який значно розширює семантичне поле індивідуально-авторського образу:

Минула ніч тривожна і безславна.
І скрізь степи, і всюди вороги.
Коли ж ти вийдеш, ніжна Ярославно,
На темний вал одчаю і жаги? [9, 94].

Давні епічні констатації (автора “Слова” та Шевченкового переспіву) обертаються в неокласичного митця на запитальні сподівання з нинішнього “валу одчаю і жаги”, зближуючи в часі тугу давнього й конкретно-ситуативного походження з новочасною тугою, спричиненою станом духопростору, в якому конче необхідно окликати славні тіні, “щоб захистити могли життя моє”. У стильовому плані традиційний образ також посилює ефект протиставлення світу природи образіві Ярославни.

Традиційний образ національного походження у трансформації неокласиків може бути й носієм основної ідеї твору, як, скажімо, у поемі “Ріг Вернигори”. Ідея визволення України зі “всеросійської тюрми”, її воскресіння “на погибель ворогам” розкривається через образ Вернигори – легендарного персонажа народного фольклору:

Гей, Вернигоро-співаче,
Де твій кінь? Куди забіг?
Як би то тепер, козаче,
Знадобився нам твій ріг!
Адже голос твого рогу
Гонить розпач і тривогу,
І міцніє людський дух,
І зростають людські сили,
А з забутої могили
Вирина життя і рух [4, Т. 1, 98].

Неокласики, звертаючись до образів видатних поетів, діячів культури, створили їх неповторні ліричні портрети. Зокрема М. Зеров створив цілий цикл сонетоїдів, присвячений видатним українським поетам і митцям. “Принципом відбору “імен” поетом”, на думку О. Гальчук, “стало визначення внеску в національний духовний розвій того чи того діяча, хоча інколи і непоцінованого сучасниками” [1, 6]. З добродушною іронією, витонченим гумором змалював поет портрети М. Вороного, П. Тичини, В. Самійленка, О. Олеса, Д. Дударя, П. Филиповича, П. Філянського, дотепно акцентуючи на тій чи іншій рисі характеру

митця. Ось, наприклад, у сонетоїді “Самійленко”:

При хисті дорогім і гуморі коштовнім
Він цілий вік пролежав на печі,
Перебував в мовчанні красномовнім,
А славу з рук хапали партачі,
Його породжено для книги й рампи –
Писав він фарси і в’їдливі ямби,
Але своїх утворів і забав
Ніколи він до купи не збирав [4, Т. 1, 76].

Висновки. Насиченість поетичного світу неокласиків національними образами національної культури заперечує твердження про консерватизм тематики і проблематики їхньої творчості, навпаки – увиразнює її багатоаспектність та актуальність. За допомогою цих образів митці творять художньо-філософську історію рідного народу. Національна “містопоетика” неокласиків також є їхнім оригінальним внеском в урбаністику української поезії.

1. Гальчук О. Поетичне осмислення Миколою Зеровим світової культурної спадщини // *Дивослово*. – 1997. – № 8. – С. 5 – 8.

2. Гальчук О. Античні традиції у творчості М. Зерова: Автореф. дис. канд. філологічних наук: 10.01.01. // *Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова*. – К., 1998. – 17 с.

3. Драй-Хмара М. *Вибране*. – К.: Дніпро, 1989. – 541 с.

4. Зеров М.К. *Твори: У 2-х томах: Т.1. Поезії. Переклади*. – К.: Дніпро, 1990. – 842 с., Т. 2. *Історико-літературні та літературознавчі праці*. – К.: Дніпро, 1990. – 594 с.

5. Іванисенко В. Михайло Драй-Хмара // *Дніпро*. – 1989. – № 10. – С. 93 – 108.

6. Клен Юрій. *Вибране*. – К.: Дніпро, 1991. – 461 с.

7. Рильський М.Т. *Зібрання творів: у 20-ти томах*. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1983. – 534 с.

8. Соловей Е. *Парадигма буття в поезії неокласиків (Микола Зеров)* // Соловей Е. *Українська філософська лірика: Навч. посібник*. – К.: Либідь, 1999. – 368 с.

9. Филипович П.П. *Поезії*. – К.: Рад. письменник, 1989. – 193 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013

